

Παύλος Μωραΐτης

Ένας γνήσιος Εραστής της Τέχνης

Αξιότιμες και αξιότιμοι προσκεκλημένοι, κυρίες και κύριοι,

Για όσους γνώρισαν τον Παύλο Μωραΐτη, η παρουσίαση που ακολουθεί είναι φόρος τιμής για έναν αξιόλογο άνθρωπο που είχαν τη χαρά να συναντήσουν. Όσοι δεν είχαν αυτήν την τύχη και βρίσκονται εδώ απόψε, ας δουν την προσπάθειά μου ως μια ταπεινή απόπειρα να τους δώσω τη δυνατότητα να αναπληρώσουν έστω και στο ελάχιστο τη χαμένη ευκαιρία.

Θα ήθελα, πριν ξεκινήσω, να ευχαριστήσω την Αστρονομική Εταιρία Κερκύρας και ιδιαίτερα τον Σπύρο Χονδρογιάννη, που εισηγήθηκαν να καθιερωθεί βραβείο στη μνήμη του Παύλου Μωραΐτη και να πραγματοποιηθεί το σημερινό αφιέρωμα, καθώς και τους εκπροσώπους των Συλλόγων οι οποίοι, στη συνάντηση του Δεκεμβρίου 2010 στην Αθήνα, αποδέχθηκαν ομόφωνα την πρόταση. Να σημειωθεί ότι το βραβείο απονέμεται για πρώτη φορά φέτος, από την Οργανωτική Επιτροπή του 7^{ου} Συνεδρίου, ως προσφορά του Ο.Φ.Α., σε συνεργασία με τον χορηγό μας, το Πλανητάριο Θεσσαλονίκης.

Όποιος επισκέπτεται τον Όμιλο Φίλων Αστρονομίας είναι δύσκολο να μην επισημάνει:

- Τη φωτογραφία ενός προσώπου με φόντο τις πυραμίδες της Αιγύπτου, πάνω από το γραφείο
- Μια προθήκη γεμάτη με μοντέλα, εμποπτικά όργανα και κατασκευές
- Τις καλλιτεχνικές απεικονίσεις που κοσμούν τους τοίχους
- Την, παράξενη για πολλούς, ονομασία “Αίθουσα Πτολεμαίων” στην είσοδο του χώρου όπου γίνονται οι εκπαιδευτικές συναντήσεις μας

Η παρουσία του Παύλου συνεχίζει να είναι ζωντανή, να γεμίζει το χώρο όπου τον γνωρίσαμε, να θυμίζει σε όλους τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε και την παρακαταθήκη που άφησε στον καθένα από εμάς, στον Όμιλο Φίλων Αστρονομίας, στην Αστρονομική Κοινότητα γενικότερα.

Ο Παύλος γεννήθηκε το Νοέμβριο του 1937 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Για την καταγωγή του ήταν πολύ υπερήφανος. Εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα, “ανακάλυψε” τα Ελληνιστικά Βασίλεια, πήρε τα πρώτα ερεθίσματα για τις επιστήμες, τα μαθηματικά, τη γεωμετρία ειδικότερα, την τέχνη και φυσικά την Αστρονομία. Εκεί λάτρευε τη μεγάλη Μαθηματικό και Φιλόσοφο Υπατία, χωρίς να μπορέσει ποτέ να αποβάλει την οργή του για το γεγονός ότι η μισαλλοδοξία αυτών που ασκούσαν επιρροή στον ακαλλιέργητο όχλο την οδήγησε σε έναν μαρτυρικό θάνατο (έχει γράψει προς τιμήν της ένα υπέροχο ποίημα). Εκεί έβαλε τις βάσεις για το επάγγελμά του ως ηλεκτρομηχανικός. Εκεί γνώρισε τη σύζυγό του Ελένη, με την οποία ζήσανε μαζί 52 χρόνια. Αποκτήσανε μια κόρη, τη Δέσποινα – την Ντέμη όπως τη γνωρίζουμε όλοι – η οποία μας κάνει την τιμή να είναι απόψε μαζί μας.

Εκτός από τα ελληνικά, μιλούσε πολύ καλά αγγλικά, γαλλικά και ιταλικά, ενώ γνώριζε και ισπανικά, πορτογαλικά και αραβικά.

Η δουλειά του ήταν ένα μήνα στο εξωτερικό και ένα στην Ελλάδα. Δούλευε σκληρά για 12 ώρες τη μέρα στις πλωτές εξέδρες άντλησης πετρελαίου στη Βόρεια Θάλασσα, στον Καναδά και σε όλη την περιφέρεια της Αφρικής. “Τον θυμάμαι να έρχεται κάθε μήνα ... κάθε φορά και με κάποια διαφορετική «τρέλα»”, μας αφηγείται η κόρη του Ντέμη . “Πότε μία συλλογή, πότε η διάθεση για να μάθει αρχαία αιγυπτιακά, πότε ένα έκθεμα από το Βρετανικό Μουσείο, πότε με μια απόφαση να ταξιδέψουμε σε όλη την Ελλάδα...”

Μάζευε κοχύλια, μπίλιες, πετρώματα, γραμματόσημα, νομίσματα από όλες τις χώρες που ταξίδευε, αναδευτήρια ποτών, αεροπορικά εισιτήρια, κάρτες, πεταλούδες, επιστημονικά περιοδικά, βιβλία. Η συλλογή γι’ αυτόν ήταν μία ιερή πράξη φύλαξης, καταγραφής, έρευνας, αναμνήσεων και θύμησης. Αγαπούσε τα παλιά πράγματα, ήταν συναισθηματικά δεμένος με το παρελθόν, χάνοντας ίσως κάποιες φορές τη μαγεία της στιγμής, του παρόντος.

Αυτό που τον συνάρπαζε ήταν η ανακάλυψη της φύσης των πραγμάτων. Ένα κουκουνάρι, ένα σαλιγκάρι, μία σαύρα, μία πέτρα ήταν γι’ αυτόν πηγή έμπνευσης και γνώσης. Διέμεινε για μεγάλα χρονικά διαστήματα στο εξωτερικό, ευρισκόμενος κατά καιρούς – είτε λόγω των σπουδών του αρχικά και της δουλειάς του αργότερα είτε ως περιηγητής – σε περισσότερες από 35 χώρες, από την Αμερική έως την Ανατολή και από τη Γροιλανδία μέχρι το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδος, αποκομίζοντας άπειρες εμπειρίες και συσσωρεύοντας όσες γνώσεις μπορούσε να αφομοιώσει. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη μεγάλη του φιλομάθεια, του επέτρεπε να επισκέπτεται διάφορα τεχνικά ή άλλα μουσεία σ’ όλο τον κόσμο και να μελετά τα εκθέματά τους. Μεγάλη ήταν η αγάπη του για τα βιβλία, τα οποία ήταν γι’ αυτόν συντροφιά, ανάγκη, παρηγοριά, πηγή γνώσης και έμπνευσης, φίλος, αδερφός, η μόνιμη παρέα του.

Στο ξεκίνημα αναφέρθηκα σε ορισμένα πράγματα που αντικρίζει ο επισκέπτης του Ομίλου Φίλων Αστρονομίας και συνδέονται με το πέρασμά του Παύλου από εκεί:

Η φωτογραφία του βρίσκεται αναρτημένη στο χώρο μας, όχι επειδή οφείλουμε τυπικά να τιμήσουμε κάποιον που έπαψε να είναι ανάμεσά μας αλλά αντίθετα για να αισθανόμαστε πως συνεχίζει να είναι μαζί μας, να μας θυμίζει τη δέσμευσή μας να ενεργούμε πάντα με γνώμονα το βασικό σκοπό του Σωματίου μας, που είναι η διάδοση της αγάπης για την Αστρονομία, που τόσο βαθιά ενστερνιζόταν ο ίδιος. Πίστευε πως η πολυσυλλεκτικότητα των μελών και η διάθεση ανοίγματος σε άτομα και ομάδες που έρχονταν για πρώτη φορά σε επαφή με την Αστρονομία (και με την επιστήμη γενικότερα) ήταν η συνταγή επιτυχίας του Ομίλου. Ιδιαίτερη ήταν η αγάπη του για τους νέους και η ικανοποίησή του να βλέπει πολλούς από αυτούς να ασχολούνται με την Αστρονομία, φροντίζοντας να διαμορφώνει πρακτικές σωστής προσέγγισης προς την κατεύθυνση αυτή. **“Η γνώση αξίζει, είναι το μόνο που δεν θα σου πάρουν, μπορεί να χάσεις τα πάντα αλλά τις γνώσεις θα τις έχεις πάντα μαζί σου. Γι’ αυτό και δεν πρέπει να μαθαίνεις γιατί στο επιβάλλουν αλλά γιατί αποκτάς μια περιουσία για πάντα”** συνήθιζε να λέει στους νέους.

Οι κατασκευές του είναι μοναδικές στο να δίνουν τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο να αντιληφθεί έννοιες που σχετίζονται με την Αστρονομία, απλές ή και πολύ πιο σύνθετες. Ας δούμε κάποιες χαρακτηριστικές δημιουργίες του. Ιδιαίτερη ήταν η προτίμησή του στην κατασκευή ηλιακών ρολογιών όλων των ειδών, τη λειτουργία των οποίων γνώριζε απ’ έξω κι ανακατωτά. Ξεχωριστή θέση κατέχουν τα ομοιώματα που επινόησε για να βοηθήσει άτομα με σοβαρά προβλήματα όρασης να αποκτήσουν μια αντίληψη για το ηλιακό σύστημα, τα άστρα και τους γαλαξίες, το Σύμπαν. Αξίζει να κάνουμε εδώ μια μικρή διακοπή για να δείξουμε ένα μικρό απόσπασμα από μια ομιλία του στο Συνέδριο της Κέρκυρας για το συγκεκριμένο θέμα.

Σχετικά με τα χειρόγραφα καλλιτεχνήματά του: του άρεζε να απεικονίζει μαθηματικές αποδείξεις, αρχαίες ελληνικές εφευρέσεις, ποιήματα και άλλα αγαπημένα θέματα σε χαρτί παπύρου, φιλοτεχνημένο κομψά με καλλιγραφικά γράμματα και δικά του σχέδια. Την καλλιγραφία, που ήταν συνδυασμός πειθαρχίας, καλαισθησίας και "υψηλής τέχνης" που χαρακτήριζε την εποχή και την ομογένεια, τη διδάχθηκε στην Αίγυπτο. Όταν το 2007 κυκλοφόρησε η Συλλεκτική Έκδοση Νο 1 του περιοδικού "Discovery & Science", με τον τίτλο "Αρχαίων Ελλήνων Τεχνολογία", όσοι ήξεραν τον Παύλο δεν ξαφνιάστηκαν καθόλου από το γεγονός ότι περισσότερες από 10 ολοσέλιδες εικονογραφήσεις, αναπαραστάσεις αρχαίων ελληνικών επινοήσεων, ήταν δικές του. Ήταν γνωστό πως όποιος έψαχνε παρόμοιο υλικό, ο Παύλος ήταν ο άνθρωπος στον οποίο μπορούσε να απευθυνθεί, τόσο για την υπέροχη σχεδίαση και την κομψότητα των δημιουργημάτων του όσο και για τη βαθιά γνώση που αυτά έκρυβαν, όποιο και αν ήταν το αντικείμενο το οποίο πραγματευόταν. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στη συλλογή των αποδείξεων του Πυθαγορείου Θεωρήματος, η οποία έγινε από την αγάπη του προς τα μαθηματικά, χωρίς καμιά σκέψη για οποιαδήποτε υλική απολαβή. Εντόπισε περισσότερες από 400, απεικόνισε καλλιτεχνικά περίπου 150, επινόησε 37 δικές του. Ας δούμε ορισμένα αντιπροσωπευτικά δείγματα.

Όσον αφορά την "Αίθουσα Πτολεμαίων", το Εκπαιδευτικό Κέντρο μας (αν μου επιτρέπεται ο χαρακτηρισμός αυτός), μετά από όσα προανέφερα, είναι εύκολο να γίνει αντιληπτό πως η ονομασία δόθηκε με εισήγηση του Παύλου, προς τιμήν των βασιλέων της Αλεξανδρινής Αιγύπτου, οι οποίοι – παρά το γεγονός ότι χαρακτηρίστηκαν από την Ιστορία ως αμφιλεγόμενες προσωπικότητες – προσέφεραν τα μέγιστα στην ανάπτυξη των γραμμάτων και των επιστημών. Μάλιστα η πρόταση να δοθεί στην αίθουσά μας αυτή η ονομασία ήταν τόσο τεκμηριωμένη από τον Παύλο, ώστε, βλέποντας και τη βαθύτερη επιθυμία του ίδιου, αποφασίσαμε να τη διατηρήσουμε και μετά το θάνατό του, αντί να την αντικαταστήσουμε με το "Παύλος Μωραΐτης". Υπενθυμίζω εδώ ότι ο θεσμός των εκπαιδευτικών συναντήσεων, των σεμιναρίων που γίνονται κάθε Σάββατο στον Ο.Φ.Α., γεννήθηκε και ανδρώθηκε μετά από δική του πρωτοβουλία και με δικές του προσπάθειες.

Πέρα όμως από τα παραπάνω, όσοι τον έζησαν από κοντά γνωρίζουν τη δουλειά που αθόρυβα έκανε, αναλώνοντας ώρες ατελείωτες, στο σπίτι του ή στο γραφείο του Ομίλου, στην προσπάθειά του να καταγράψει και να συστηματοποιήσει ότι υλικό είχε στη διάθεσή του και μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη μετάδοση της Αγάπης για την Αστρονομία. Μια ματιά στο ηλεκτρονικό αρχείο του αρκεί να δώσει μια εικόνα για το τι εννοώ. Ενδεικτικά σας δείχνω τίτλους εργασιών του που πήραν τη μορφή σεμιναρίων στον Όμιλο, διαλέξεων προς τρίτους, άρθρων σε περιοδικά ή ακόμη και μικρών βιβλίων (όπως τα: *Αειφανείς Αστερισμοί*, *Ο Παράξενος Νόμος Titius-Bode*, *Οι Δακτύλιοι της Γης*, *Από τις Σπηλιές στην Αστρονομία*).

Ο Παύλος συμμετείχε σε όλα τα Διοικητικά Συμβούλια του Ο.Φ.Α., από την ίδρυση του το 1997 έως ότου έφυγε από κοντά μας τον Ιανουάριο του 2010, έχοντας διατελέσει πρόεδρος του Ομίλου από το 2002 μέχρι το 2006. Όλα αυτά τα 13 χρόνια εργάστηκε ακούραστα και με πάθος για την Αστρονομία και τον Όμιλο, με αποτέλεσμα να του αποδοθεί δικαίως ο χαρακτηρισμός "Η Ψυχή του Ομίλου Φίλων Αστρονομίας". Αξίζει να αναφερθώ ξεχωριστά σε ένα χαρακτηριστικό περιστατικό: ποιος από όσους συμμετείχαν στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Χαλκιδικής, το 2003, δεν θυμάται τον Παύλο να είναι στην πρώτη γραμμή, φροντίζοντας να πάνε όλα καλά, παρά το γεγονός ότι πέρασε την πρώτη βραδιά στο νοσοκομείο του Πολυγύρου με συμπτώματα καρδιακού επεισοδίου;

Η οργανωτικότητά του, οι εύστοχες παρεμβάσεις του, οι μοναδικές δεξιότητές του και η ευρηματικότητά του είχαν αποφασιστική σημασία στη λήψη και υλοποίηση των σωστών αποφάσεων.

Μοναδική ήταν και η ικανότητα του Παύλου να φτιάχνει με τον καθένα ξεχωριστά μία ιδιαίτερη σχέση. Το χιούμορ του ήταν εντελώς προσωπικό, μοναδικό και αρκετές φορές έντονο. Όταν άρχιζε να πειράζει κάποιον δύσκολα σταματούσε. Πολλές φορές η κυνικότητα που αντιμετώπιζε διάφορα θέματα μαρτυρούσε μία βαθειά απογοήτευση αλλά και μία ελπίδα ανατροπής των πραγμάτων. “Γενικά ήταν ένας άνθρωπος με αντιθέσεις” σύμφωνα με την κόρη του Ντέμη, “γενναιόδωρος και οικονόμος ταυτόχρονα, εσωστρεφής και εξωστρεφής, πολύ ήρεμος και πολύ ευερέθιστος, οξύθυμος και πράος, τολμηρός και φοβισμένος, αναβλητικός και πολύ εργατικός, απλός αλλά και σύνθετος, καλλιτέχνης και επιστήμονας, απόλυτος και συγκαταβατικός, τρυφερός και σκληρός.” Έτρεφε σεβασμό για τον άνθρωπο και τις αξίες και πάντα βοηθούσε όποιον ζητούσε τη συνδρομή του. Ακόμη κι αν τύχαινε να αντιπαρατεθεί με κάποιον και καταλάβαινε πως δεν είχε δίκιο, είχε το θάρρος να ζητά συγγνώμη. Ήταν ηθικός, τίμιος, φερέγγυος. Ήταν πολύ εγκρατής και ίσως από τους πρώτους οικολόγους, μια και αρεσκόταν να βρίσκει νέες χρήσεις για παλιά αντικείμενα και (δυστυχώς, για την οικογένειά του που τον ανεχόταν) να μην πετάει σχεδόν τίποτε.

Μέσα στο πλαίσιο μιας μικρής παρουσίασης δεν είναι δυνατό να περιληφθεί ότι γνωρίζουν και αισθάνονται όλοι όσοι ήξεραν τον Παύλο Μωραΐτη, αυτόν τον πραγματικά μορφωμένο και καλλιεργημένο, πολυπράγμονα, επινοητικό και ακούραστο εργάτη της Αστρονομίας και της Επιστήμης γενικότερα. Πραγματικά υπήρξε για όσους τον γνώρισαν ένας αληθινός «δάσκαλος», με φωτισμένες ιδέες, έντονη προσωπικότητα και δυνατά επιχειρήματα.

Δεν θα ξεχάσω αυτό που είπε τη βραδιά του θανάτου του η πρώτη πρόεδρος του Ομίλου Κατερίνα Καρατζουλίδου: “Και τώρα όλη αυτή η γνώση, όλη αυτή η ικανότητα, όλη αυτή η επιδεξιότητα, όλα αυτά που ήταν ο Παύλος χάνονται; Δεν είναι άδικο;” Το ήξερε όμως και η Κατερίνα, όπως το ξέρουμε όλοι μας, ότι παρά το δυσαναπλήρωτο κενό που δημιουργήθηκε, στο χέρι μας είναι να κρατήσουμε ζωντανό ότι περισσότερο μπορούμε από αυτόν. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι, για πολλούς, ο Μωραΐτης ήταν ένας άνθρωπος που, όταν τον γνώρισαν, κάτι άλλαξε στη ζωή τους.

Επιτρέψτε μου να κλείσω με ένα τετράστιχο του Παύλου, που δεν κουράζομαι να επαναλαμβάνω συχνά και είμαι βέβαιος πως ακούγεται πάντα ευχάριστα από όλους. Είναι χαρακτηριστικό του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόταν αυτό που είχε πάντα στο νου του: τη Διάδοση της Γνώσης.

*Απ’ όλα όσα διάβασα κι από μυριάδες σκέψεις
μέσα μου κάτι μου ’λεγε “διάλεξε ποια θα κλέψεις”.
Και τώρα που τα στοίβαξα και τα “χω “δω μπροστά μου
φρονώ πως θα “ταν άδικο να “ταν μόνο δικά μου.*

Σας ευχαριστώ πολύ

Αντώνης Ίτσιος
πρόεδρος του Ομίλου Φίλων Αστρονομίας
Χανιά, 7/10/2011